

JESZCZE O HISTORII GEOGRAFII POLSKIEJ

W styczniowym GEODECIE ukazała się krótka wzmianka o książce pt. „Historia geografii polskiej”. Jest to nowa pozycja Wydawnictwa Naukowego PWN, godna zainteresowania nie tylko geografów, ale i kartografów. Jak wiemy, kartografia jest specjalizacją wykładaną na uniwersytetach w Lublinie, Wrocławiu i Warszawie na wydziałach geograficznych oraz na Politechnice Warszawskiej. Jako dziedzina najsilniej związana z geografiami znalazła w książce swoje miejsce.

nej strony różnorodnie potrzeby użytkowników, a z drugiej będącej nośnikiem narodowej tradycji w zakresie środków wyrazu graficznego”.

Jak już wspomniałem, jest to historia kartowania ziem polskich, w tym i opracowań tematycznych. Tu uwi-

JACEK PAŚLAWSKI

Ponad 500-stronicowa „Historia geografii polskiej” została przygotowana pod redakcją profesorów Antoniego Jackowskiego (Uniwersytet Jagielloński), Stanisława Liszewskiego (Uniwersytet Łódzki) i Andrzeja Richlinga (Uniwersytet Warszawski). Książka, napisana przez 40 autorów, zawiera 49 rozdziałów i jest podzielona na cztery części:

- Dzieje geografii polskiej do 1918 roku.
- Główne kierunki badań geograficznych.
- Ośrodki badań i kształcenia geografów po 1918 roku.
- Działalność polskich geografów w międzynarodowych i krajowych organizacjach naukowych.

Jest to obszerne opracowanie, z literaturą po każdym rozdziale, bogato ilustrowane, w dużej mierze okładkami książek i rozpraw geograficznych. Reprodukcje map stanowią kilkanaście procent wszystkich ilustracji. Można się też doliczyć zdjęć 58 geografów i podróżników, którym poświęcono osobne noty biograficzne.

Umieszczeniem takich biogramów uhonorowano m.in. profesorów Eugeniusza Romera (1871-1954), Stanisława Pietkiewicza (1894-1986), Józefa Szaflarskiego (1908-1989) i Lecha Ratajskiego (1921-1977). Kartografów może zdziwić brak biogramu prof. Józefa Wąsowicza (1900-1964), najbliższego współpracownika prof. Romera w czasach lwowskich, wielce zasłużonego dla Książnicy-Atlas i „Polskiego Przeglądu Kartograficznego”, a po wojnie twórcy specjalizacji kartogra-

ficznej na Uniwersytecie Wrocławskim. Nie ma także biogramu prof. Franciszka Uharczaka (1902-1981), ucznia Romera, twórcy specjalizacji kartograficznej na Uniwersytecie Lubelskim, zasłużonego przede wszystkim w zakresie metodyki kartograficznej (typogram, metoda koncentracji, oryginalna mapa użytkowania ziemi, mapa osadnictwa świata, mapy krajobrazowe, odwzorowania kartograficzne).

Szczególnie interesujący dla nas rozdział pt. „Historia kartografii” (w części II), napisany przez Andrzeja Ciołkosza i Jerzego Ostrowskiego, daje, z natury rzeczy, skrótowy obraz kartografii. Autorzy wyróżnili cztery okresy rozwoju tej dziedziny:

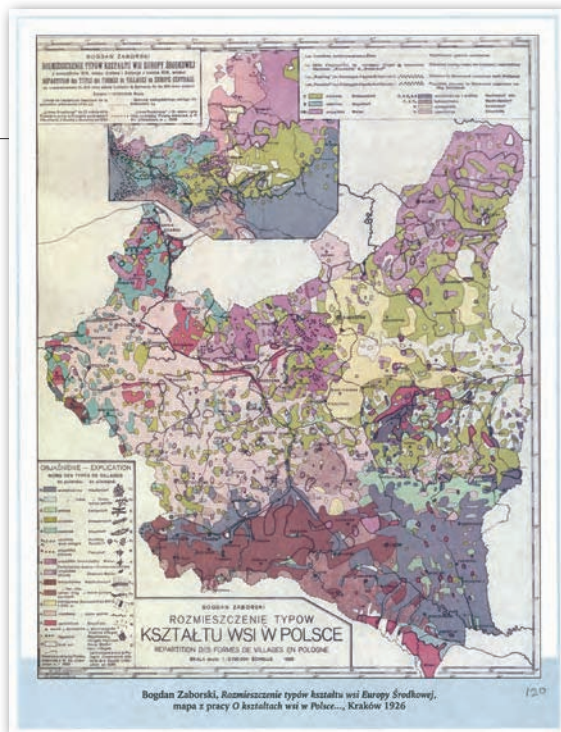
- kartografię I Rzeczypospolitej (przedzoborowa),
- kartografię zaborów (1795-1918),
- kartografię lat międzywojennych i II wojny światowej (1919-1945),
- kartografię po 1945 r.

Łatwo zauważyć, że okresy te wyznaczone są przez wydarzenia polityczne, co świadczą może o silnym (ale czy decydującym?) wpływie wydarzeń historycznych na naszą dyscyplinę. Całość to kompetentny opis rozwoju map ziem polskich, od trzech map Bernarda Wapowskiego (1450-1535) po współczesne nam dokonania. Zamieszczono m.in. fragment cywilnej mapy topograficznej 1:50 000 (niestety, pokrywającej tylko 60% powierzchni kraju). Zdaniem autorów „mapa ta stanowi przełom w prawie dwustuletniej historii naszej kartografii topograficznej, jako pierwsza koncepcja polskiej cywilnej, średnioskalowej mapy topograficznej, uwzględniającej z jed-

nocznością szeroki zakres dziedziny nazywanej dopiero od połowy XIX wieku kartografią. W niewielkim objętościowo rozdziale znajdziemy informacje zarówno o kartowaniu geologicznym, użytkowaniu ziemi, roślinności, jak i o mapach i atlasach szkolnych (geograficznych i historycznych). Przedstawiono także podstawowy zarys rozwoju teledetekcji w Polsce, poczynając od zorganizowanej w 1963 roku na Uniwersytecie Warszawskim pierwszej Pracowni Interpretacji Zdjęć Lotniczych.

Biorąc pod uwagę objętość rozdziału, autorzy stanęli przed trudnym zadaniem wyboru treści. Brakuje mi jednak w opracowaniu odniesienia do naszych przedwojennych prac metodycznych. Już w 1908 roku prof. Romer nie tylko komentuje, przywołując do dzisiaj artykuł Emila von Sydowa z 1866 roku o rachach kartografii, ale szeroko uzasadnia – również w późniejszych publikacjach, swój punkt widzenia na sposób prezentacji rzeźby. Przecież „Geograficzno-statystyczny atlas Polski” (1916), poza trudnym do przecenienia znaczeniem politycznym, wywołał burzliwą dyskusję metodyczną na temat map statystycznych toczoną w okresie międzywojennym i później.

Na dalszych stronach „Historii geografii polskiej” w części IV znajdziemy rozdział „Międzynarodowa Asocjacja Kartograficzna i udział Polaków w jej działalności” autorstwa prof. Andrzeja Ciołkosza, będącego drugim, obok prof. Stanisława Pietkiewicza, członkiem honorowym MAK, a obecnie pełniącym funkcję przewodniczącego Komitetu Narodowego ds. MAK. Jest to związła prezentacja naszych doko-

nań od 1964 roku, kiedy Polska stała się członkiem tej organizacji. Nasz udział, dość aktywny, nie odpowiada – moim zdaniem – możliwościom polskich kartografów. Mam wrażenie, że najlepiej wy-

padają dzieci uczestniczące, poprzez wspomniany Komitet Narodowy, w międzynarodowym konkursie rysunkowym im. Barbary Bartz-Petchenik, gdyż wielokrotnie otrzymywały nagrody i wyróżnienia.

Informacje o pracach kartograficznych można znaleźć w całej książce. Zarówno w części opisującej kierunki badań, jak i w części relacjonującej działalność poszczególnych ośrodków, których opisano aż czternaście (warto tu zwrócić uwagę na rozdział „Instytut Geograficzny na Uniwersytecie we Lwowie 1883-1939”). Autorzy nierzadko odwołują się do prowadzonych tam prac kartograficznych, a więc map i atlasów. Wśród reprodukcji można znaleźć np. nieznaną szereg barwną mapę Bogdana Zaborskie-

go z 1926 roku „Rozmieszczenie typów kształtu wsi w Polsce”.

Na szczególną uwagę zasługuje część I „Dzieje geografii polskiej do 1918 roku” napisana przez prof. Antoniego Jackowskiego. W tym obszernym źródłowym opracowaniu znajduje się wiele odniesień do map i ich twórców. Poczynając od Ptolemeusza (90-180 r.), którego „Geografia” jest w istocie podręcznikiem kartografii, poprzez Jana ze Stobnicy, Bernarda Wapowskiego, Tomasza Makowskiego, Stanisława Staszica, Joachima Lelewela, Wincentego Pola po Eugeniusza Romera. Autor tej części publikacji wymienia postacie ważne dla rozwoju geografii, ale i kartografii.

„Historia geografii polskiej” jest godna polecenia, napisana kompetentnie, choć, niestety, nie wolna od potknięć redakcyjnych, m.in. w sposób niezrozumiały ograniczono przywoływaną literaturę, co zmniejsza wartość dokumentacyjną opracowania. ■

WYKORZYSTANIE GPS W GEODEZJI

Na rynku ukazała się niedawno publikacja, która wypełnia lukę w literaturze związanej z geodezyjnym wykorzystaniem obserwacji GNSS. Książka autorstwa Władysława Górala, Piotra Banasika, Jacka Kudrysa i Bogdana Skorupy liczy 215 stron i stanowi rodzaj monografii naukowej.

Część pierwszą otwiera rozdział dotyczący podstaw teoretycznych układów odniesienia i układów współrzędnych stosowanych w geodezji, mających istotne znaczenie w opracowaniu obserwacji GNSS oraz transformacji pomiędzy układami odniesienia stosowanymi w Polsce. Można w nim znaleźć istotne, z punktu widzenia opracowań obserwacji satelitarnych GPS, informacje dotyczące systemów czasu. W kolejnym rozdziale czytelnik znajdzie wiele istotnych informacji dotyczących GNSS i jego składowych, tj. systemów GPS, GLONASS i Galileo. Ostatni rozdział tej

części książki poświęcony jest elementom teorii ruchu keplerowskiego, a wzory pozwalają prześledzić przejście od elementów orbity do jego położenia w układzie horyzontalnym.

Część druga publikacji omawia wykorzystanie techniki GPS w geodezji i składa się z dwóch rozdziałów. W pierwszym autorzy zajmują się praktycznym wykorzystaniem obserwacji GPS w takich zagadnieniach, jak: wyznaczenie przebiegu quasigeoidy, badanie deformacji na terenach objętych eksploatacją górniczą oraz badanie dokładności i modernizacji

szczególonych osnów geodezyjnych. Rozdział drugi obejmuje wiele zaawansowanych problemów związanych z wykorzystaniem istniejących na terenie kraju stacji permanentnych w zadaniach związanych z podnoszeniem dokładności, efektywności i niezawodności pomiarów GPS w praktycznych pomiarach geodezyjnych. Przedstawiono problemy związane z estymacją poprawek refrakcyjnych, zjawiskiem wielotorowości sygnałów GPS metodami identyfikacji tego zjawiska i jego eliminacją. Ponadto omówiono tu problemy związane z charakterystyką anten i wpływem tych charakterystyk na wyniki wy-

znaczeń, przeprowadzono też analizę szeregów czasowych wektorów GPS na przykładzie ASG. Ciekawostką jest charakterystyka stacji permanentnej KRAW, jej roli w sieci EPN (EUREF Permanent Network) i ASG PL oraz analiza szeregu obserwacyjnego powstających na niej produktów i możliwości ich wykorzystania. Istotny dla czytelników może też okazać się obszerny wykaz, liczący ponad 90 pozycji, literatury przedmiotu, użytecznych stron internetowych i ważniejszych skrótów użytych w monografii.

JERZY ROGOWSKI

Współczesne metody wykorzystania GPS w geodezji
 autorzy: Władysław Góral, Piotr Banasik, Jacek Kudrys, Bogdan Skorupa
 Wydawca: Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne Akademii Górniczo-Hutniczej, Kraków 2008
 ISBN 978-83-7464-135-7